

جدید سرانیک شاعری داسماجی مطالعہ

*شائستہ ظہور

* پی ایچ ڈی سکالر، شعبہ سرانیک، دی اسلامیہ یونیورسٹی آف بہاول پور

**ڈاکٹر محمد ممتاز خان

** ایسوسی ایٹ پروفیسر، شعبہ سرانیک، دی اسلامیہ یونیورسٹی آف بہاول پور

Abstract

The social study of modern Saraiki poetry reveals that Saraiki poetry is not merely a means of literary expression but also a significant reflection of the social, economic, and cultural conditions of the Saraiki region. Modern Saraiki poets have incorporated various social issues of their time into their poetry, including poverty, hunger, thirst, deprivation, unrest, social evils, class conflict, and the hardships faced by marginalized communities. Their poetry not only portrays the suffering and difficulties of the poor but also expresses a strong desire for social justice and a better society. The study demonstrates that modern Saraiki poetry has a strong orientation toward "literature for life", as poets seek to create social awareness, highlight the problems of their people, and draw attention to the collective deprivation of the Saraiki region. The analysis concludes that modern Saraiki poetry performs an important role not only in documenting the social realities of the Saraiki society but also in promoting human sympathy, social justice, collective consciousness, attachment to the homeland, and love for the mother tongue. Thus, modern Saraiki poetry serves as both a literary representation of society and a powerful medium for social awareness and reform.

Keywords: Modern Saraiki Poetry, Social Study, Saraiki Society, Social Issues, Poverty, Class Conflict, Saraiki Waseb, Saraiki Language, Social Awareness.

جدید سرانیک شاعریء سماجی مطالعہ ۱۰۰ موں وڈا موضوع اے، ایس موضوع کوں بیان کرن ٹوں پہلے اے ڈس ٹن ضروری اے کہ سماج کیا ہے؟ جتھاں لوک کٹھے راہندے ہوں اوکوں وطن وی آکھیا ویندے، ویب آکھیا ویندے تے اوکوں انسانی سماج وی آکھیا ویندے۔ انسان کلہانی رہہ ۱۰۰ رل و س ٹن تے رلے رہوٹا اوندی فطرت وچ شامل ہے، جتھاں لوک ہک ڈچھے دے نامہ۔ بیل تھیون، ہکنے دی مدد کرن، ہکنے نال رشتے کرن اوہو سماج اکھیندے۔

جتھاں ہک ویب دے لوک مختلف شہراں تے وستیاں وچ راہندے ہوں، انہاں دیاں اپنٹیاں، رسماں تے ریتاں ہوندن، انہاں دا ہکنے نال کھاوٹ پوٹ، الاوٹ بولن تے لباس پاوٹ وغیرہ ہک ہوندن، انہیں کوں ہوجیہا سماج آکھیا ویندے سماج دے وچ سماجی ادارے وی وجود وچ آمدن جو تعلیم، صحت، روزگار تے انسانی بھلائی واسطے کم کریندن، سماجی ادارے حکومت نال رل تے امن تے انصاف واسطے وی کردار ادا کریندن۔ سماج دے اصول تے قوانین وی ہوندن جنہاں تے عمل سماجی ذمہ داری سمجھیا ویندے، حیوان تے انسان وچ ایہو فرق ہے جو انسان کوں سماجی جاندار آکھیا ویندے، سماج انسان دی رکھوالی کریندے، اوندے حق حقوق داوی خیال کریندے، ہکنے نال سانجھ بنٹیندے، ہمدردی، غمگساری تے انسان دوستی سماج دے بنیادی اصول ہن۔ سماج ہی انسان کوں انسانی حقوق، انسانی ترقی تے انسانی دوستی دے اصول ڈسیندے۔ سماج دے وچ سب کچھ آویندے، سماجی رویے سماج دی شناخت طے کریندن، جے رویے چہتے ہوں تاں سماج وی چہا ہوسی۔

محققین ڈسیندن جو ہر شاعری اپنٹے وقت دی جدید شاعری ہوندی اے، ہر شاعر اپنٹے وقت دا شاہد ہوندے تے اوندی شاعری وقت دی شہادت یعنی گواہی ہوندی اے۔ شاعر اپنٹے اکھیں نال ڈیکھدے اوکوں اپنٹے شاعریء سماجی بیان کریندے، جیویں سماج وچ ونوون دی ہر شے پاتی ویندی اے، ہر شے آپو وائی ہوندی اے اوکوں مختلف سماجی عناصر بارے شاعری وجود وچ آمدی اے، ہر شاعری اپنٹے وقت دی منظوم تاریخ ہوندی ہے، شاعر جو ڈیکھدے اوکھدے، وطن ویب تے

سماجی اچھے ٹیوٹن آلی اوکھ سوکھ، خوشحالی، بد حالی، خوشی غمی بیان کریندے، اے سب کچھ سماج دے کچھ ہن، انہاں کو سماجی عناصر وی آکھیا ویندے، اے ٹھیک ہے جو کلاسیکل تے روایتی شاعری سماجی داحصہ ہے جیہڑی جو جدید شاعر علم دی مالھ کریندے، سائنس تے ایجادات دی مالھ کرن دے نال نال سماجی مسائل کوں وی اجاگر کریندے۔ سرائیکی دی جدید شاعری وچ مسائل دا ذکر آوے تاں کچھ کچھ، بیماری، لاچارگی، اے سب کچھ سماجی مسائل وچ آمدے۔ وطن و سب دی محرومی تے وطن و سب نال تھیون آلی وانجھ سماج دا اجتماعی المیہ سمجھیا ویندے، سرائیکی سماج دے اونویں تاں کچھ ہزاراں ہن پر اساتے جدید شاعران جیڑھے کچھ بیان کیتن انہاں وچ و سب دے سماجی مسائل، سرائیکی و سب وچ غربت، ماددھرتی نال محبت، کچھ ترہیہ، چھل، طبقاتی کشمکش تے ماء، ولی نال محبت جہیں سماجی موضوعات وافر مقدار وچ ملدن۔

سرائیکی شاعری کرن آلی شاعران و سب دے مسئلیاں کوں اپنی غزل، ڈوہڑے، قطعے تے مسدس تے بے صنفان وچ بیان کیتے لیکن عصر حاضر دے دور مطابق اوکھ شاعران انہاں مسئلیاں کوں اپنی نظم داحصہ بنائے۔ انہاں وچ رشوت، سفارش، چوری، چکاری، سماجی برائیاں، معمولی مالہیں تے نفرت تے لڑائی جھگڑے، بے راہروی، فضول خرچی، اخلاقیات وچ گراوٹ جیسے موضوعات شامل ہن۔ اولاد انسان دے کچھ سکھ واسطے ہوندی ہے، بندہ کتنی اوکھ تے کشالیاں نال اولاد کوں جو ان کریندے جو میڈی اولاد وچ تھیسے تے میڈے کچھیں دی بھائیوال بن سے، افسوس کہ اساتے معاشرے وچ نظام پٹھا چلدا پے تے اولاد وچ ڈاں وچڑی تھی ویندی ہے تاں بے فرمان بن ویندی ہے۔ ماء پودا آکھیا کتن توں انکاری تھی ویندی ہے جیویں جو دلنور نور پوری اپنی نظم "بے فرمان پتر" وچ لکھدن:

"میڈا آکھیا مول نہ منے گھر وچ کہیں کوں محض نہ کھنے
ڈوڑ کھا تے ککھ نہ بھنے ہتھوں کرے پریشان
واہ واہ واہ مولا تیڈی شان
چوڑا بٹھائے بے فرمان" (۱)

دلنور نور پوری اپنی سماج، و سب یا معاشرے وچ تھیون آلیاں برائیاں کوں وی سوہنے انداز وچ اجاگر کیتے۔ سرائیکی سماج وچ موجودہ صورت حال کوں کچھیکھو تاں ساکوں ہر پاسوں جھیرھے جھگڑے، لڑائیاں بھڑائیاں نظردن، خون خنام تے لڑائیاں تے جنگاں ہوون تاں شاعر چُپ نی رہندا او مال کریندے، او سوال کریندے، قیس فریدی ایں صورت حال کوں ایں طرح بیان کریندن:

"جہ؟ بے آرام کیوں اے؟
گھر متام کیوں اے؟

اے امن دے پیہر!
گھر متام کیوں اے؟" (۲)

قیس فریدی دے اے شعر حالات دی ترجمانی کریندن، وطن و سب دے حالات عرصہ دراز توں بد امنی دا شکار ہن۔ گھر وچ متام کیوں؟ جیویں آکھیا ویندے جو شاعر دی شاعری ہر دور تے ہر زمانے واسطے ہوندی اے۔ جیکر کچھیکھو تاں امن دے محاطیں تے حاکمین توں اے سوال شدید سوال بن تے سامھے آمدن۔ دریاویں دا ساڈے سماج دا اہم مقام ہے کیونجہ دریاویں توں اساں پانی حاصل کریندوں، جیڑھا جو انسان دی زندگی واسطے ہون اہم شے ہے، سیف اللہ آصف نویں اسلوب تے جدید لہجہ دا شاعر اے، اوندی شاعری سرائیکی داثاثہ ہے۔ سرائیکی داک لفظ پارت ہے، سیف اللہ آصف پارت دی کیویں پارت پالی اے، تہاں وی کچھیکھو

"میری دیاں تیں پور دیاں سندھو تیکوں پارتاں
سنجھ تیں اسور دیاں سندھو تیکوں پارتاں

لائیاں دے سور دیاں سندھو تیکوں پارتاں
اکھیاں دے سور دیاں سندھو تیکوں پارتاں" (۳)

سندھ دریا سرانگی وطن وسیب دی حیاتی تے حیاتی دا منبع ہے، وسیب دے لوک سندھ دریا نال صرف محبت فی کریندے اپن اسب کجھ سندھو سئیں کوں سمجھدن۔
سندھ اسماں سب دا بانی وی ہے تے دریاویں دا پو وی۔ عزیز شاہد من دریا دا شاعر اے، دیرہ غازی خان سندھو دا سوہن اشر اے، پہلے تاں دیرہ سندھ کنارے ہاجیویں جو دیرہ
اسماعیل خان سندھ کنارے ہے، ول دیرے کوں دریا چاتا، ہُن نویں جاہ و سداپے پر عزیز شاہد دریا کوں نی بھلیا، نظم چیکھو:

"کھڑیے ہاسے وقت ویاہوں مٹن دریا تیں
آہک نئے کوں ہکلاں ماروں مٹن دریا تیں

نیناں سیت کے چٹیکھوں خاب اُبھر دے سجھ دے
ول ہک واری شام گزاروں مٹن دریا تیں" (۴)

بنیادی طور تے جے کرڈ اکھوں تاں سرانگی وسیب وچ غریب ہووٹن دا احساس چٹینہ چٹینہ و دھداویندے، خاص طور تے دیہات و ستیاں وچ، کیوں جو اتھاں اٹن
تیں چہرہ ہی تعلیم حاصل کرتے اٹن و دھن دے مواقع کنینی۔ دوا دار و کیتے ہسپتال کنینی، روزی روزگار دے مواقع ہوں گھٹ ہن، انہاں وجوہات پاروں وسیب وچ مایوسی
پیدا تھئی۔ غربت کوں سرانگی شعراء کرام نہ صرف محسوس کیتا بلکہ اکھیں نال چٹیکھن دے نال نال خود وی غریبی وچ زندگی گزاری، اسلئے وسیب دا کئی وی شاعر ہے چاہے اور
ریا کا یا شاعری ہے تاں او اپن دے وسیب وچ رہن والے غریب دے چٹکھ کوں نہ صرف سمجھئے بلکہ او کوں اپنی شاعری وچ وی جاہڑتی ہے، جنہاں وچ سردار عاشق خان
بزدار آتے سردار خادم حسین مخفی وی ہن۔ اے شاعر نہ صرف اپن دے علاقے دے سردار ہن بلکہ جاگیر دار وی ہن، ول وی غربت دا احساس کریندیں ہونیں غریب دے ڈکھ
لکھ دے نظر امدن۔ عاشق خان بزدار اپنی نظم "خواب" غریبی دے موضوع تے لکھی ہے جیندے وچ ہک گھر دے وچ کم کرن آلی لڑی دے جوان تھیون دے خواب
کوں چٹیکھایاں۔ آپ لکھدن جو:

"غریب ماء پو دیاں دھیریں کم سن

جو تن توں کجھ دے عذاب

نالن دے کیتے

اچیں حویلی و: کے

امیر لوکیں دے مال چاون

و دیاں رہاوم

سویر توں لا نماشاں تانن

نہ کجھ ونداوان

انہاں دے لال ٹن بھرا جوررون

تاں منہ نہ لاوے

تے ایندے بدلے

حویلیں والے

غریب دے

جوان تھیوٹن دے خواب ڈیکھن" (۵)

اِس نظم وچ عاشق بزدار غریبی دا المیہ بیان کریندے تے آکھدے جو غریب والدین دیاں دھیاں غریبی دے ڈکھ دے عذاب نال ٹن واسطے اُچیاں محلاں وچ تے
وڈیاں حویلیاں وچ کم کریندن، امیریں دے مال کھڈیندین پر انہاں دے اپنٹے وی بھرا ہوندن جنہاں کوں سوہنٹاں اب ٹن اوٹن دی آس ہوندی ہے تے گھوٹ بٹن اوٹن دا
خواب ہونڈے پر انہاں دے خواب صرف خواب رہندن، ایہ ہک غریب دا ایہو جیہاں المیہ جیکوں لفظیں وچ بیان کرن اوکھا ہے، البتہ شاعر اِس مفہوم کوں سوہنٹے طریقے تے
ادا کرویندے جیویں جو شاکر شجاع آباد آکھئے:

"انہاں دے مال ساری رات روندن کجھ توں سمھدے نہیں

جنہاں دے کہیں دے مال کوں کھڈیندیں شام تھی ویندی

غریباں دی دعا یارب خبر نی کن کریندا ہیں

سدا بنجواں دی تسلیج کوں پھیریندیں شام تھی ویندی" (۶)

شاکر شجاع آبادی وی عاشق بزدار دے پیغام دی سوہنٹے انداز وچ تائید کیتی ہے۔ غریب واسطے خوشی خوشی نی ہوندی، عید عید نی ہوندی، سارا مسئلہ معاشی ہے،
جتھ کجھ، نگ تے کال ہووے اُتھ کئی حال نی ہوندا، سرائیکی شعرا ایہو جیہی صورت حال دی بہترین منظر کشی کریندن

"اساں	حال	کنوں	بے	حال
ساڈے	سینے	نچدا	کال	
اتوں	آہی	عید	سعید	
کنیں	حال	مناؤں	عید" (۷)	

امان اللہ ارشد غریبی تے عید دی آمد دا بہترین تے شاندار موازنہ کیتے۔ اساں سارے رل تے دعا کروں جو غریب دے گھر خوشحالی آوے تے غریب دی عید
تھیوے، ڈاکٹر مقبول حسن گیلانی سرائیکی زبان و ادب دا مہموں وڈا ناں ہے، سرائیکی وسطے وڈا کم کیتے، اے سچ اے جو جڈاں لوکیں ایچ ڈکھ کجھ ہووے تاں اوں ویلھے دے شاعر دا
قلم ڈکھی شاعری دی شکل اختیار کرویندے، مقبول گیلانی دے ڈکھو شعر ڈیکھو:

"ڈکھ	دا	حال	سٹاواں	کیویں
من	اپنٹا	پرچانواں	کیویں	

گھر تاں ا دی روٹی کئینی
بکھے نال سمہانواں کیوں" (۸)

ڈاکٹر مقبول گیلانی اپنٹے انہاں شعریں وچ ڈکھ بکھ دالمیہ بیان کیتے تے آکھیں جو میں اپنٹا من کیوں پر چانواں۔ سرانگی اکھاٹا اے جو پیٹ نہ پودن روٹیاں تے ساریاں! لہیں کھوٹیاں۔ شاہ عبدالمیٹف پھٹائی سیں فرمائے جو "بکھ مجھڑوٹول، دانانادانا کرے،" بلاشک بکھ بندے کوں چریا کر ڈیڈی ہے پر حاکمیں کوں خبر کئینی، انہاں بکھ ڈٹھی ہووے تاں انہاں کوں خبر ہووے تے انہاں کوں پھیلے جو بکھے نال کیوں سمیندن۔ سماجی حوالے نال ماء دھرتی کوں ۱۰۰ ہوں اہمیت حاصل ہے، اساں اپنٹا قومی ترانہ پڑھدوں تاں اوندا ہک ہک شعر اپنٹے وطن تے اپنٹے سر زمین دی محبت توں بھرل نظر آندے، دنیا دی ہر زبان دے وچ ماء دھرتی نال محبت دی شاعری دا ۱۰۰ ہوں وڈا موضوع رھے، جے کر سرانگی شاعری تے سرانگی ادب دا مطالعہ کریندوں تاں سا کوں جاہ جاہ تے ماء دھرتی نال محبت دے حوالے ملدن۔ نذیر فیض، سی و سب دامہاندر شاعر ہے۔ آپ دافاضل پور راجن پور دی سر زمین نال تعلق ہے، انہاں اپنٹے کتاب پنج دافیش وچ ویسب دے نوجوانیں کوں ماء دھرتی نال پیار دادرس ڈیندن، او لکھدن:

"کر دھرتی نال پید نینگر ڈھیر سیٹا تھی
ہی غیر دی سرکار نینگر ڈھیر سیٹا تھی
اے دھرتی ماء دے سینے تے
کیوں قابض آن کئینی تھئے
چا حیدر دی تلوار نینگر سیٹا تھی" (۹)

نذیر فیض اپنٹے ایس نظم دے وچ جتھاں نینگریں کوں ماء دھرتی نال محبت دادرس ڈتے اتھاں اے وی آکھیں جو قی ڈی دھرتی تے غیر قابض ہن، قی ڈی دھرتی تے غیریں دی حکومت ہے، سیٹا تھی تے علی حیدر دا حیدر اپنٹے، ماء دھرتی نال محبت دی ہک نظم "دھرتی" دے عنوان نال عبد الرحمان اصغر شاعری دی اسا کوں سہ ماہی بہاول پور وچ ملدی ہے۔ آپ لکھدن:

"می ڈی دھرتی سانویں میکوں کئی شے وی نہ بھاوے
ابھی دھرتی کہیں دی ہووے تاں میکوں ڈکھلاوے" (۱۰)

عزیز شاہد ماء دھرتی دے حوالے نال شعر ہے جو

"اساں تاں مٹی واس پرانٹے دھر دے دھرتی نال
اپنٹے شہر اساں تاں شاہد شودر تھی ۱۱ ہیں" (۱۱)

عزیز شاہد اپنٹے ایس شعر وچ جتھاں اے نال ڈسیندے جو اساں سرانگی ماء دھرتی دے قدیم وارث تے واسی پیسے، نال ہی اصلی لائن وچ آپ اپنٹے ڈکھ دا وی اظہار کریندے جو اساں اپنٹے شہر وچ شودر تھی ۱۱ ہیں۔ سرانگی ویسب دی دھرتی کوں عمومی طور تے لاوارث سمجھیا ویندے تے اینکو لوک لٹی ویندن تاں ایس حوالے نال آصف جاوید سوہٹے انداز وچ لکھے جو:

"ساڈی دھرتی کوں وارث دی ۰۰ موں لوڑھ ہے
اے تاں لاوارثی نال چھوری وی ہے" (۱۲)

ایندے وچ کئی شک نی کہ سرانگی و سب دی دھرتی نہ صرف لاوارثی ہے بلکہ اے چھوری وی ہے، کیونجواہند اکوئی ولی وارث کینی، چھوری تے لاوارث سمجھ کرائیں
جیندا جتھ دا ۰ دے اینکوں لٹ گھندے۔

کچھ ترہہ تے سیلاب دا موضوع سرانگی شاعری وچ ابتدا توں جو کھڑے، ۱۰ ماں تیں ایس موضوع تے اجو کے شاعر وی ٹی کریندے پن، کیوں جو شاعر اوہو چہ ۰ شاعر
ہوندے جیرھا ادب برائے زندگی دا قائل ہوندے کیوں جو سرانگی و سب کوں لیرے ہمیشہ توں لئیندے آئے ہن تے ۱۰ ماں تیں وی سرانگی دھرتی ماء دے وسائل دی نیلامی
ساڈے حکمراناں دے تھو پی تھیندی ہے، سرانگی شاعراں کچھ ترہہ تے سیلاب دی نہ صرف زد وچ آئیں بلکہ انہاں اپنٹے نال وی کچھ، ترہہ تے سیلاب دی تباہیاں دے
مناظر اکھیں نال وی ڈٹھے۔ انہاں سب چیزاں کوں انہاں اپنٹے تخیل دے نال شاعری وچ بیان کر پڑتے۔

ایندے وچ کوئی شک نی کہ سرانگی و سب دے روہی، چولستان تے تھل دمان وچ پاٹنی دی قلت سبب ۱۰ انسان اتھاں مشکلات وچ زندگی گزیرندے پے، کتھائیں
کتھائیں تاں انسان جڈاں اپنٹے مال ڈھ ۰ ولٹ ویندے تاں ترہہ دی وجہ توں آپ موت دے مونہہ وچ چلا ویندے، سرانگی دے مہاندے شاعر نصر اللہ خان ناصر
ترہہ دی مال کریندن، ناصر سیں دیاں لائیاں ڈیکھو، آپ لکھدن:

"میکوں ہک دریادی لوڑاے

سندھ دریادے وانگوں ہووے

سہن آتے سخی

ایندے ڈوہیں کندھیاں اتے

بھا ۰ ماں بھریئے نیلے وسن

میڈی ترہہ دے پندھڑے کمن

سکھ نہ کھٹن

میکوں ہک دریادی لوڑاے

جیرھامی ڈی ترہہ لہاوے" (۱۳)

نصر اللہ خان ناصر اپنٹے ایس نظم اچ اپنٹے ترہہ دی مال کریندے، چھتی ترہہ دی مال کریندے تے آکھدے جو میکوں تے میڈے وطن دی ترہہ لہاوٹ
ساگے، ہک دریادی لوڑاے، کینھا دریادے؟ نصر اللہ خان ناصر سندھو سیں جیہا دریامنکدے تے سندھو سیں دی تعریف وی کریندے، شاعر آکھدے سندھو سیں وانگے سخی
ہووے وڈے ہاں آلا ہووے۔ ترہہ تے تس دے موضوع تے مال تھیوے تاں اے سچ اے جو جیرھے علاقیاں وچ بارشاں گھٹ ورن تاں او علاقے صحرا تھی ویندن، اسان
اپنٹے تھل اپنٹے روہی کوں ڈیکھوں۔ ایس موضوع تے احمد خان طارق کیا آکھدن، ہک ڈوہڑ ڈیکھو:

"مینے رُس تے ٹرے دھرتی توں ہٹ ہولٹنی ہوا مینہ وسوا

نہ اپنٹا داٹھ پاٹنی ہے نہ مال دا گھاہ ہے مینہ وسوا

اے کلکڑیں لیلے مردے ہن تس قہر بلا ہے مینہ وسوا

اسان طارق کورے ڈولے ہیں تن بھاہ دا تا ہے مینہ وسوا" (۱۴)

قدرت داک نظام اے، کہیں ویلے بارشیں دی شرح زیادہ تھی ویندی اے تے کہیں ویلے گھٹ، سائنس آلے اینکوں موسمیاتی تبدیلی داناں پڑیندن، مینہ وسدے رہن تاں علاقے دریا ہوندن، جے مینہ مونہہ پھیر فنے تاں دریادی مونہہ پھیر ویندن تے او صحران تھی ویندن جیویں ہاکڑہ مونہہ پھیرے۔ سچ تاں اے ہے جو پاڻی داناں زندگی تے زندگی داناں پاڻی ہے، پاڻی دے بغیر کچھ نی پر پاڻی چھل تھی فنے تاں موت بٹ ویندے، امان اللہ ارشد سیلاب بارے .موس سوچا لکھیے:

"اکل سیٹ تے خوشیاں کھی پڑیاں ہن ، کانہہ ہوندی ہئی سر ہوندے ہن
ساڈیاں لاکڑ وال حویلیاں ہن توڑیں سالیں ہن در ہوندے ہن
ہن جھوک تے جھراں جلے ہن نہ مونجھاں دے پڑ ہوندے ہن
جھہ دریا ارشد وھندا پے ساڈے ہیں جھاہ تے گھر ہوندے ہن "(۱۵)

امان اللہ ارشد اپٹے پڑے دی پہلی لائن اچ اپٹے سیٹ بارے ڈیسے جوتھاں خوشیاں ہوندیاں ہن۔ پڑو جھی لائن اچ ڈیسے اسان در گھر آلے لوک ہاسے ، جھوک تے جھراں جلے ہن، اساکوں مونجھیں دے پڑ نہ ہن، چھیکڑی لائن شاعر مال دی اخیر کریندے جوتھہ ارشد دریادیا وھندا پے اتھہ ساڈے گھر ہوندے ہن، امان اللہ ارشد ہک آنجھے ایسے دی مال کیتی اے جو سرائیکی وسیب دے ہر سیٹ تے کروڑاں انسانیں دامستہ ہے، دریاکوں ہر سال ڈھاا دی اے ہر سال ہر دریادیاں سینکڑاں وستیاں تے آبادیاں دریادیاں تھی ویندن، بے گھر تھیوٹن آلے دریائی متاثرین دی اتیں کہیں سنبھال نی لدھی۔

جنساں ملکیں اچ سماجی انصاف دا نظام بہتر اے، انہاں ملکیں اچ غریب دی حالت کچھ بہتر اے تے جتھاں سماجی انصاف دا ڈھانچہ کینی اتھاں غریب مزدور تے کسان دی حالت اتر ہے۔ دنیا وچ سرمایہ داری نظام دے خلاف تحریکاوی چلیدیاں رہن، جیویں جو شکا گودے مزدوراں دی تحریک، ول وی غریب مزدور تے ظلم ختم نی تھیا، طبقے دودھدے ویندن تے طبقاتی کشمکش دودھ دی ویندی اے، سرائیکی شاعرین طبقاتی نظام دے خلاف تے طبقاتی کشمکش تے .موس کچھ لکھیے، اوں پڑینھ دنیا وچ امن تے انصاف ہوسی ج پڑاں طبقاتی نظام ختم تھی ویسے، طبقاتی کشمکش دے حوالے نال ساحل بزدار سرائیکی داسو پٹا تے چہ .ما شاعر ہا، عاشق بزدار وانگے وڈے گھر تے وڈے خاندان نال تعلق ہا، پر عاشق بزدار وانگے اووی لکھدا طبقاتی سسٹم دے خلاف ہا، آپ دی شاعری دارنگ ڈیکھو:

"امیریں دیاں اُچیاں لالیں ہوا دیوچ اڈر ویندین
غریبیں دے آلا تماش دے امدن زہر وانگے"(۱۵)

شاعر امیری تے غریبی دا فرق بیان کیتے جو امیر دی مال بھاریں کہیں کم دی نہ ہووے، اوں دے الاکوں اچالا سمجھیا ویندے تے اوں دیاں مندیاں لالیں وی ہوا پڑا ویندی اے تے غریب دی مال بھاریں تریاق کیوں نہ ہووے زہر امدی اے۔ طبقاتی موضوع تے سیف اللہ آصف شاندار لکھدن، انہاں داکھ شاعر ڈیکھو:

"اساں ڈھیر غریب ہئیں ساڈے نال تہوں الویندے نیں
بخت آلیں دے گھن کھڑدے ہن اکثر راہ تے بھالے لوک "(۱۶)

سرائیکی وچ غریب بارے ڈھیر مثالاں ہن، غریب دی کون سٹ دے، غریب پڑے کوئی ول تے وی نی پڑیکھدا، غریب نت مرید ارہندے، سرائیکی اکھاں اے جو کاوڑا بجھی بلااے پڑاؤھے تے چودھ دی نی، ہیز دیں توں لہندی نی، پڑاؤھے تے پڑاؤ بھانگے ہوندن۔ انہاں سارے لالیں دانچوڑ سیف اللہ آصف دے ہک شعر اچ آئے، او اکھدے اسان ڈھیر غریب ہئیں، ایں واسطے الویندے نی ج پڑاں جویسے لوک بخت آلیں دے راہ گھن کھڑدن تے انہاں دے بھالے بھلیندن۔

سماج وچ ماء .ولی نال محبت قدرتی تے فطری جذبہ ہے، آکھیا ویندے جو ہر بندے دیاں ترانے ماواں ہوندن، ہک اوجیندے بدن وچوں انسان پیدا تھیندے، پڑو جھی ماء دھرتی ہوندی ہے تریجھی ماء دی زبان ہوندی ہے جیکوں ماء .ولی آکھیا ویندے۔ ماواں اولاد نال پیار کریندن تے اولاد وی ماواں نال محبت کریندی ہے۔

سرائیکی ماءِ بولی کوں ترقی پڑیوں وچ سب توں وڈا کردار سرائیکی شاعراں دا ہے۔
سرائیکی ماءِ بولی کوں عام کرن تے سرائیکی داناں اچا کرن اچ سٹیج دے بادشاہ سیں جانباز جتوئی دا وڈا ہتھ اے، انہاں ہر جاہ و گاتے سرائیکی دی شان پڑھی۔ ہک قطعہ
چٹیکھو:

"کہیں توں کھمدا ہاں تیر و نشتر
تے کوئی مریندا ہے سانگاں یارو
مگر میں جاہ جاہ تے چٹیندا وداں
سرائیکی بولی دیاں بانگاں یارو" (۱۷)

ج چٹاں کوئی حق سچ دی مال کریندے تاں اونکوں تیر وی سٹے پمدن، نشتر وی امدن، ایس سانگے جانباز جتوئی سیں آکھن کوئی تیر نشتر مریندے، کوئی سانگاں
پوڑیندے پر میں جاہ جاہ تے چٹیندا وداں سرائیکی ماءِ بولی دیاں بانگاں۔

ذکاء اللہ انجم ملغانی سرائیکی ماءِ بولی تے اپنٹے سرائیکی وطن و سب نال بے پناہ محبت کریندن تے اینکوں اپنٹا ایمان آبدن۔ کجھ لائناں چٹیکھو:
"سرائیکی قبلہ، سرائیکی کعبہ، سرائیکی ایمان تے دھرم ہے
سرائیکی مسجد، سرائیکی مندر، سرائیکی بھون ساکوں محرم ہے" (۱۸)

ذکاء اللہ انجم ملغانی اپنٹی سرائیکی ماءِ بولی کوں قبلہ کعبہ، ایمان تے دین دھرم داناں پڑے تے آکھن جو سرائیکی اساطی عبادت گاہ مسجد مندر وی ہے۔ سرائیکی ماءِ
بولی دی محبت اچ شاعر اپنٹے اپنٹے انداز تے اپنٹے اسلوب اچ نذرانہ عقیدت پیش کریندن، خالد اقبال دا اسلوب چٹیکھو:

"چٹیس سرائیکی مٹھری بولی
توں ایس ساڈی اجرک چولی
چٹیس سرائیکی مٹھری بولی
تیڈا ساڈا پیار امر ہے
نکے لاء دی توں ہجولی
چٹیس سرائیکی مٹھری بولی" (۱۹)

شاعر آکھدے اساطی اساطی وطن سرائیکی ہے، ایندی زبان مٹھری ہے، شاعر آکھدے اے ساڈی اجرک تے چولی، شاعر اپنٹے لباس دی تعریف دے بعد
سرائیکی اجرک کوں خراج تحسین پیش کریندے شاعر اے وی آکھدے اساطی اپنٹی ماءِ بولی کوں نکے لاء توں سمجھدوں۔ کیوں جو امان دی زبان اے۔ حقیقت اے ہے جو
"جدید سرائیکی شاعری دے سماجی مطالعہ توں اے مالھ کھل تے سامنٹے آندی ہے جو اساطی سرائیکی وسیب وچ غربت، بکھ ترہیہ، طبقاتی کشمکش کوں جتھاں سرائیکی شاعر
اپنٹی شاعری دا موضوع بنائے اٹھاں اپنٹی ماءِ بولی تے ماہ دھرتی نال محبت وی کریندا نظر دے، اساطی اے آکھدے ہیں کہ جدید سرائیکی شاعر ہووے تے
بھانویں کلاسیکل شاعراں نے جتھ ادب برائے ادب دی مالھ کیتی ہووے تاں اوں توں زیادہ ادب برائے زندگی دی مالھ ضرور کیتی ہووے۔ مگدی مالھ ہے اساطی وسیب کوں ہر
حوالے نال محروم رکھیا ویندا ہے لیکن اتھوں دا شاعر، ادیب، قوم پرست دے نال نال عام بندہ وی ناامید کائینی تے سرائیکی وطن وسیب کیتے چھوٹائی داکم کریندا ہے۔ تے وطن
وسیب تے سماجیات دی گال پوری طاقت نال کریندا ہے۔ یقیناً اوندی شاعری تے اوندے پیغام دے سماج تے چنگے اثرات مرتب تھیں۔

حوالہ جات

- ۱۔ نور پوری، دلنور، بے فرمان پتر، دلنور سرائیکی پبلی کیشنز، نور پور، گنگا، بہاول پور ۱۹۹۶ء، ص: ۳
- ۲۔ فریدی، قیس، قوس سورج میں سورج مکھی، روہی رنگ پبلیکیشنز، خان پور، س، ن۔ ص: ۳۴
- ۳۔ نور پوری، اختر، جدید سرائیکی شاعری، انتخاب (مشمولہ) روزنامہ جھوک ملتان، شمار ۲۱۸ء جلد ۳۲، ۱۰ جولائی ۲۰۲۶ء
- ۴۔ نور پوری، اختر، جدید سرائیکی شاعری، مرتب (مشمولہ) روزنامہ جھوک ملتان، شمار ۲۱۸ء جلد ۳۲، ۱۰ جولائی ۲۰۲۶ء
- ۵۔ عاشق بزدار، قیدی تخت لاہور دے، جھوک پبلشرز، ملتان، ایڈیشن ڈوجھا، ۲۰۱۴ء، ص: ۹۴
- ۶۔ شجاع آبادی، شاکر، کلام شاکر، جھوک پبلشرز، ملتان، ۲۰۱۸ء، ص: ۲۸۸
- ۷۔ ظہور دھریچہ، سرائیکی اجرک، جھوک پبلشرز، ملتان، ۲۰۱۴ء، ص: ۳۷۳
- ۸۔ لیاقت پوری، رازش، سرائیکی مشاعرہ، رپورٹ (مشمولہ) روزنامہ خبریں، ملتان، ۲ جولائی ۲۰۱۰ء
- ۹۔ سی، نذیر فیض، پنج دافین، جھوک پبلشرز، ملتان، ۲۰۱۴ء، ص: ۱۷۲
- ۱۰۔ اصغر، عبدالرحمان، دھرتی، نظم (مشمولہ) سہ ماہی سرائیکی بہاول پور، شمار نمبر ۳ جلد نمبر ۲، ماہ جنوری تا مارچ ۱۹۹۰ء، ص: ۷۹
- ۱۱۔ عزیز شاہد، اول، دبستان سحر، دیرہ غازی خان، جنوری ۲۰۰۰ء، ص: ۳۹
- ۱۲۔ جاوید آصف، کھارے چڑھدی سک، جھوک پبلشرز، ملتان، ۲۰۱۸ء، ص: ۳۹
- ۱۳۔ ناصر، نصر اللہ خان، اجرک، سرائیکی ادبی مجلس، بہاول پور ۱۹۹۶ء، بہاول پور
- ۱۴۔ طارق، احمد خان، عمراں دا پورھیا، جھوک پبلشرز، ملتان، ۲۰۱۴ء، ص: ۲۶۰
- ۱۵۔ لیاقت پوری، رازش، اکھیں خواب جہ مارے، نیٹ اور روہی سے ہم کلام، شعری مجموعہ، مضمون مشمولہ، روزنامہ خبریں، ۱۴ ستمبر ۲۰۰۷ء، ص: ۳۹
- ۱۶۔ بزدار، ساحل، سولی کول سک منصور دی، سرائیکی سنگت، سکھانی والا، راجن پور ۲۰۰۰ء، ص: ۵۸
- ۱۷۔ سیف اللہ آصف، بوچھن دی ٲنڈھ کھیاں، جھوک پبلشرز، ملتان، ۲۰۰۹ء، ص: ۱۰۰
- ۱۸۔ جتوئی، جانباز، ہواڑاں، خزینہ علم و ادب، لاہور ۲۰۰۳ء، ص: ۱۹۹
- ۱۹۔ ونیس، اللہ نواز، ویسب دی آواز (مرتب) جھوک پبلشرز، ملتان، ۲۰۱۴ء، ص: ۶۲
- ۲۰۔ خالد اقبال، کوہلی دی کاوڑ، جھوک پبلشرز، ملتان، ۲۰۰۴ء، ص: ۹۰